

La construcció d'un èxit

Un comentari en el club de lectura de Caldes de Malavella va ser l'origen d'*El fill de l'italià* de Rafel Nadal, un dels grans èxits de la literatura catalana, al qual dediquem aquest article i el següent.

Text > **JORDI GRAU**

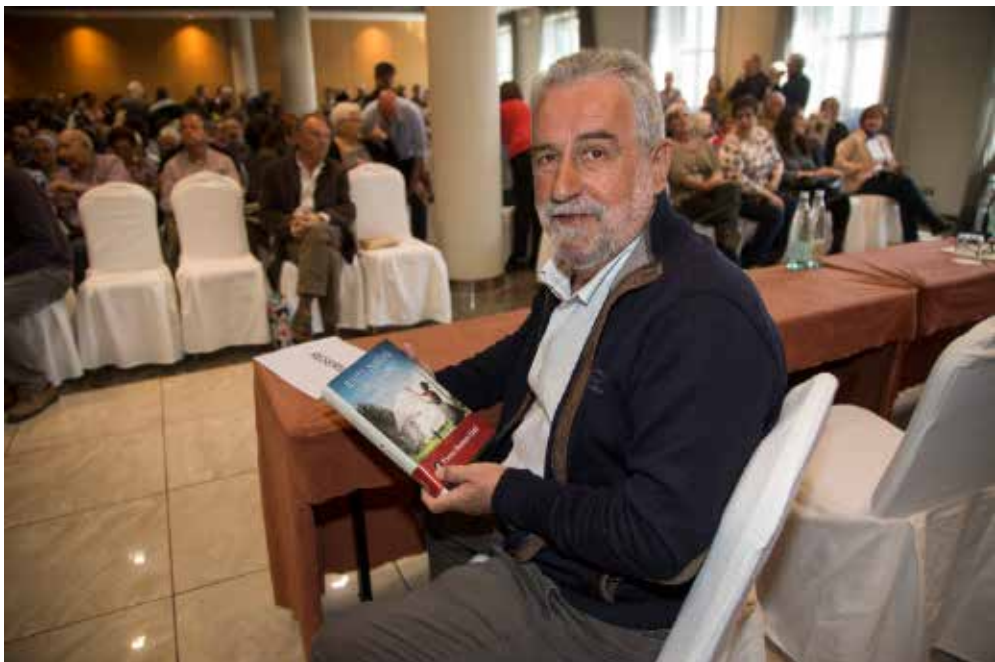
Rafel Nadal i Farreras va guanyar el Premi Ramon Llull del 2019 amb una novel·la que va descobrir a la majoria de la gent del país que el 1944 mil mariners italians, en gran part supervivents del naufragi del *Roma*, la nau capitana de la marina italiana, van fer una estada de més de mig any a Caldes de Malavella. Aquest llibre, un dels més venuts i reconeguts dels darrers anys de la literatura catalana, es va gestar en una pregunta que Antonio Vilà, jutge de pau i historiador local, va fer al final d'una intervenció de Nadal en el club de lectura de la població. La història dels mariners, però molt especialment la de Narcís Barceló, de qui tothom al poble deia que era fill d'un d'aquells mariners, va captivar Nadal, que va aparcar els llibres que estava escrivint per centrar-se en aquella història.

Poc es podia imaginar Rafel Nadal que d'aquella visita al club de lectura de Caldes en sorgirien tantes coses. El reconegut periodista, amb una llarga trajectòria als principals diaris del país, després de deixar la direcció d'*El Periòdic*, va decidir dedicar-se a escriure. Va publicar *Els mandarins* (2011), uns retrats molt marcats per la seva visió periodística. Immediatament després va publicar la seva primera novel·la, *Quan érem feliços*, Premi Josep Pla 2012, que s'ha convertit en obra de referència del que s'ha anomenat «literatura de la memòria». El va seguir *Quan en dèiem xampany*, sobre la saga familiar en el negoci dels taps de suro entre Cassà de la Selva i la Xampanya francesa. La seva tercera novel·la deixava enrere els records familiars propis: *La maledicció dels Palmisano*

>> Nadal, amb el protagonista de la novel·la en segon terme. (Foto: QUIM PUIG)

>> Nadal amb el fill de l'italià, Narcís Barceló, i la seva dona, la Pilar, la primera que li va mostrar la fotografia de Ciro Orefice. (Foto: QUIM PUIG)

també va ser un gran èxit i s'ha traduït a vint-i-dues llengües. Amb aquest llibre, com havia fet abans amb els anteriors, Rafel Nadal va voltar el país fent presentacions a llibreries i, després, portant-lo a biblioteques i clubs de lectura.

Va ser així que a la primavera del 2016, quan ja tenia enllestida la quarta novel·la, *La senyora Stendhal*, va ser cridat a participar en un col·loqui del club de lectura de Caldes de Malavella. «Quan ja acabàvem, es va aixecar un home al fons de la sala i em va dir: "Escolta, Nadal, t'agradaria conèixer la història de mil mariners italians que l'any 1944 van passar set mesos aquí, en plena guerra mundial?". I a mi, que no soc historiador però tinc curiositat i sé força coses de les nostres comarques, no em sonava res del que em deia.» Nadal se'l va escoltar i ell va desgranar la història del *Roma* i dels mil mariners que van arribar al poble. «Primer vaig pensar: mil mariners són molts mariners, i més en un poble petit, d'uns 2.300 habitants, i reconec que el vaig començar a escoltar amb un cert escepticisme. Però de seguida vaig veure que ho tenia tot documentat i que sabia de què parlava. I quan feia deu minuts, li vaig haver de dir que s'aturés, que necessitava paper i llapis per prendre notes, però vaig tenir clar que allà hi podia haver una història.» Així es va gestar la novel·la guanyadora del 39è Premi Ramon Llull de les Lletres Catalanes.

Tres casaments

En aquells moments, Rafel Nadal escrivia *Mar d'estiu*, el seu gran èxit de l'estrany 2020, i també una tercera part de la saga familiar que s'editarà pròximament. Ho va desmar al calaix perquè la història que li va explicar Antonio Vilà el va enganxar. Va quedar-hi per dinar, a Caldes, l'endemà mateix. El que el va convèncer va ser que a les postres, Vilà li va dir que la història es rematava amb tres casaments de noies de Vidreres, Llagostera i Caldes amb tres mariners. Però la rumorologia popular sempre deia que el rastre dels mariners havia estat més ampli en forma de fills il·legítims. I ja el sùmmum per acabar d'enganxar Rafel Nadal: «Si vols, tinc un veí meu, amic, que amb més de seixanta anys es va posar a buscar el seu pare, un d'aquells mariners italians», li va etzibar Antonio Vilà. I

>> Nadal amb el darrer supervivent del *Roma* viu, Antonio Bo, que es va salvar perquè dies abans havia abandonat el vaixell. (Foto: QUIM PUIG)

és evident, Nadal va tenir clar que tenia una gran història entre mans. «Li vaig dir: ja hi podem anar, i sortint del restaurant vaig anar a conèixer Narcís Barceló, el nom real de qui es diu Mateu a la novel·la, i la seva dona, Pilar Quer». Pel camí van trobar uns coneeguts que el van desanimar, perquè li van dir que en Narcís era molt reservat, molt seu, que parlava poc. «Però vam anar-hi només a conèixer-lo i parlar-hi una estona, i em vaig adonar que tenia al davant un home que havia sortit de l'armari on havia estat tancat tota la seva vida i que tenia ganes d'explicar la seva història.» La bona connexió personal va fer la resta, però el paper de la Pilar també va ser determinant: «Vine quan vulguis i parlem, i el que no et digui ell, ja t'ho explicaré jo».

I així Rafel Nadal va començar a conèixer la història d'aquell nano, el tercer d'una família de cinc germans, de la casa més pobre del Caldes de la postguerra. Una casa amb mala fama, de gent violenta, en la qual el pare, un bosquetà que passava mesos al bosc, pegava a la dona i els nens. En Nar-

cís sempre s'havia sentit diferent, i de molt petit el seu objectiu era sortir-ne, de la casa i de la misèria que l'envoltava. I també hi devien influir els comentaris de les àvies del poble, que quan el veien passar deixaven anar: «Mira que trempat que ens ha sortit, l'italianet!». En Narcís, que era un nen, no en feia cas i es va posar a treballar molt jove, amb deu anys, de grum al balneari Vichy Catalan. I després ho compaginava amb repartir gel o treballar a la fàbrica de calaixos, que és com anomenen a Caldes els separadors de fusta que es feien servir per repartir les ampolles. Fins que es va emancipar, es va muntar per ell fent de lampista i es va organitzar la vida lluny d'aquella casa, però sempre tenint cura de la mare. Es va casar amb una noia de Bordils, la Pilar, que havia arribat al poble per treballar de perruquera; van tenir dues filles i se'n van sortir molt bé a la vida: això sí, treballant tot el dia i tot l'any.

Al marge de la xerrameca de les àvies, hi ha un episodi que marca la vida d'en Narcís al començament dels anys setanta. Un dia, la Pilar era

>> Ovidio Lombardi, l'home que va conservar setanta anys la fotografia d'una noia de Vidreres de qui es va enamorar, assegut al metro de Roma. (Foto: RAFAEL NADAL)

a la perruqueria i la dona del barber del mateix carrer hi va entrar i li va deixar anar: «Vols veure el pare del teu home?». Li va mostrar una fotografia d'un grup de nois que jugaven a futbol i allà al mig n'hi havia un clavat al seu home: «Valga'm Déu, si és en Narcís!». Va portar la fotografia a casa i el seu home va quedar en estat de xoc, però després de pensar-s'ho molt li va dir que la tornés, com així va ser, i va quedar desada durant trenta anys en un calaix. *El fill de l'italià* comença amb una escena al cementiri durant l'enterrament de la mare d'en Narcís, que es diu Joana a la novel·la. Quan va acabar l'enterrament a la vida real, en Narcís va acostar els llavis a l'orella de la seva dona i li va dir: «Avui sí que m'agradaria recuperar aquella foto del que diuen que és el meu pare». I així va ser com va decidir, morta la mare, conèixer la seva història. En Narcís no va voler ofendre la mare en vida preguntant-li el que tothom deia, però en el fons sempre va saber que era el fill d'un d'aquells italians. I va seguir el rastre de la fotografia que, després d'alguns episodis desagradables, el va portar a localitzar el noi de la fotogra-

fia i a plantar-se davant de casa seva, a Gènova, trucar a la porta de Ciro Orefice i preguntar-li, quan li va obrir, si ell era el seu pare.

Una llarga investigació

A la novel·la, Rafel Nadal —després d'una llarga investigació i basant-se en els documents aportats per Antonio Vilà— explica la història utilitzant diverses veus narratives: la d'en Narcís; la de la seva dona, la Pilar; la de les seves filles, la Marta i la Cristina, i la d'un germà d'en Narcís, Esteve Barceló. I hi té un paper destacat la família italiana. Rafel Nadal no va arribar a conèixer Ciro Orefice, que va morir un any després de conèixer en Narcís, però sí la seva família: la *nonna* Anna, una dona extravertida; els seus dos fills, en Gianni i la Marina, i la seva neta, l'Alice, que li van obrir les portes de casa seva. A la novel·la es descriu un sopar qualificat de memorable, en què li van explicar el moment que en Narcís va arribar a casa seva per explicar el seu convenciment que en Ciro era el seu pare. Evidentment, va ser un sotrac, però després de la sorpresa va arribar el reconeixement mutu i l'aju-

da. Es van arribar a fer una prova d'ADN que va ser negativa, però que va demostrar que en Narcís no era germà de pare dels seus altres germans. Rafel Nadal té el convenciment que, encara que en Ciro hagi mort, si es tornés a repetir ara mateix la prova, amb el coneixement i l'afecte que es tenen les dues famílies, donaria positiu. Perquè quan es va fer era tot molt recent, i la reacció d'en Ciro va ser de molta cordialitat, però no necessàriament d'entusiasme. Amb el tracte, ara la família italiana es relaciona amb en Narcís com si fos el fill d'en Ciro. De fet, els recorda cadascun dels seus gestos. En Narcís en va fer prou per assumir definitivament que ell era el fill de l'italià. La voluntat de buscar el pare el va alliberar: «I el resultat ha estat feliç, al marge del que digués aquella primera prova genètica», conclou Rafel Nadal.

L'epopeia de mil mariners

Darrere la història d'en Narcís n'hi ha tota una altra. L'epopeia de mil mariners italians que van arribar a Caldes després d'una experiència traumàtica. El *Roma* i la flota italiana van ser bombardejats el 9 de setembre del 1943 per la Luftwaffe alemanya, que fins al dia abans eren els seus aliats a la guerra, just l'endemà que Itàlia hagués signat l'armistici amb els països aliats. La flota es desplaçava a Malta per ser inspeccionada i els alemanys, pensant que s'unirien als aliats, els van atacar sense avís previ i van enfonsar el *Roma*. Dels seus 2.200 mariners, 1.600 van morir i els 600 que es van salvar, més uns 400 més de la flota que els va rescatar, van ser traslladats l'endemà a Maó i uns quants a Sóller. Després d'uns mesos a Menorca, Franco va ordenar al general Moscardó, capità general de Catalunya, que els hi busqués allotjament, i així va ser com el 4 de gener del 1944 els traslladaren als balnearis de Caldes de Malavella, on van romandre set mesos. Entre ells hi havia el pare d'en Narcís.

Rafel Nadal es va enamorar de la història i, a més de les converses amb Narcís Barceló i molts veïns de Caldes, es va documentar a fons per escriure-la, tant pel que fa a l'epopeia del *Roma* com als documents recopilats per Antonio Vilà i un breu relat de Ciro Orefice. A l'hora de novel·lar uns fets reals, va decidir canviar els noms dels protagonistes. «En Narcís i jo es-

tàvem d'acord a posar els noms reals; de fet, surten tots al final del llibre. Però és evident que en una novel·la sempre acabes ficcionant uns diàlegs i alguna situació, i per això i perquè les filles d'en Narcís veien que s'explicaven coses íntimes de la seva àvia, vam decidir fer-ho així». En Narcís, però, ha pres protagonisme i ha estat present en moltes presentacions de la novel·la. «De fet, abans de la pandèmia, venia i participava en el col·loqui i signava llibres amb mi», explica Nadal. La família va rebre molt bé la idea del llibre i van quedar encantats després que es convertís en el llibre més venut d'aquell any.

A part de les històries del fill de l'italià i la dels mil mariners italians de què ja hem parlat, encara n'hi ha moltes altres. Una d'aquestes és la d'una dona gironina que viu a Veneçuela i que en un ball organitzat pel consolat entre famílies d'origen italià de Girona i Barcelona amb oficials del *Roma* va conèixer un jove oficial de qui es va enamorar i es van cartejar, fins que anys després es van casar per poders, perquè a petició de la família de la noia gironina, va anar primer a fer fortuna a Veneçuela. De fet, aquesta dona va mantenir la relació amb Girona, on va venir per tenir els fills.

L'impacte de l'arribada dels mil mariners italians a Caldes de Malavella va ser enorme, en un temps de guerra en què molts homes joves havien mort al front o a l'exili. I és una història que es manté viva entre els més grans del poble, però que havia restat oblidada per

la majoria de la gent del país fins que Rafel Nadal l'ha posat en primer pla amb la publicació d'*El fill de l'italià*. «Cal explicar el nostre passat», reivindica Nadal. Caldes de Malavella era i és un nucli de comunicacions important, per tren i carretera, a prop dels ports de Palamós i Sant Feliu i, sobretot, molt a prop de la frontera. «Durant la guerra, a Caldes hi van arribar primer els aragonesos que fugien del front, després moltes famílies basques que van fugir quan Franco va entrar al País Basc. Després Companys hi instal·là l'Hospital de Sang al Vichy Catalan, on van morir cinquanta-una persones, una d'elles infermera. I ningú les recorda, tot i que estan enterrades al cementiri: algunes en nínxols de famílies republicanes, altres de famílies que havien fugit i que potser ni ho saben, i algunes altres en una fossa comuna. Els cal algun reconeixement i segurament recuperar les restes i entregar-les a les famílies, perquè els noms estan documentats», demana Nadal. Però és que després dels italians, a Caldes van arribar-hi els jueus que fugien dels nazis; molts van viure aïllats en habitacions per por de les infeccions, sense res perquè a la frontera els ho havien pres tot. I els jueus van ser foragitats per donar cabuda als capitosts nazis després de la derrota a la Segona Guerra Mundial. «En una carta d'Eisenhower a Franco, li reclama l'entrega de cent comandaments nazis que eren a Espanya, dels quals dinou està documentat que eren a Caldes», explica Nadal, que demana a l'Ajuntament i la Diputació que en

publiquin monografies i que recuperin un passat al poble desconegut per molts catalans.

A la part final del llibre, Rafel Nadal explica la seva estada a la badia d'Asinara, al front marítim de Porto Torres, a Sardenya, pel 74è aniversari de l'enfonsament del *Roma*. Allà va conèixer l'almirall Mario Rino Me i l'exministre de Defensa Arturo Parisi. Ells li van explicar la història d'Ovidio Lombardi que es recupera al final del llibre en un *post scriptum*. L'Ovidio, un dels mariners del *Roma* de Caldes instal·lat al Balneari Prats, va portar durant més de setanta anys la foto d'una noia de Vidreres de qui es va enamorar boja-ment durant aquells mesos, i que la hi va donar a peu de tren el dia que marxaven. Ella tenia setze anys i no tenia permís dels pares, i ell era antifeixista i no volia tornar a l'Espanya de Franco. Es van escriure un temps, però tot va quedar en això. Tot i que es va casar i va ser pare, l'Ovidio mai va oblidar aquella noia, la foto de la qual sempre va portar a la cartera fins que la hi van robar en un hospital, un any abans que Nadal el conegués a Roma. La foto, en la qual es veien dues parelles, s'havia fet a la plaça de l'Oli de Girona.

Així va néixer i es va gestar «una novel·la que em va venir a buscar», com assegura Rafel Nadal. Una història que recupera part d'una memòria que es perd i que va ser possible perquè l'historiador local i jutge de pau, Antonio Vilà, va saber captar l'atenció de l'escriptor Rafel Nadal durant un club de lectura a Caldes de Malavella.

>> Amb el capità d'un ferri a la badia d'Asinara, davant de Porto Torres, on els alemanys van enfonsar el *Roma*. (Foto: ARXIU RAFAEL NADAL)

